

Євенчук О. Г.,

Буковинський державний фінансово-економічний університет, м. Чернівці

КОНЦЕПТУАЛЬНА МЕТАФОРА «*FAMILIE – LEBEWESSEN*» У НІМЕЦЬКОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті змодельована метафорична модель «*FAMILIE – LEBEWESSEN*» та проаналізована її концептуальна сутність на матеріалі сучасної німецької публіцистики. Фреймова структура даної моделі представляє концепт *FAMILIE* у метафоричних іпостасях.

Ключові слова: концепт, фреймова структура, концептуальна метафора, антропоморфна модель, сфера-джерело, публіцистика.

В статье смоделирована метафорическая модель «*FAMILIE – LEBEWESSEN*» и проанализированная ее концептуальная сущность на материале современной немецкой публицистики. Фреймовая структура данной модели представляет концепт *FAMILIE* в метафорических ипостасях.

Ключевые слова: концепт, фреймовая структура, концептуальная метафора, антропоморфная модель, сфера-источник, публицистика.

The metaphorical model «*Family is LIVING ORGANISM*» is modeled and its conceptual essence on material of the modern German mass-media discourse is analyzed in the article. The framestructure of this model presents concept *Family* in the metaphorical images.

Keywords: concept, framestructure, conceptual metaphor, anthropomorphous model, sphere-source, mass-media discourse.

Дослідження теорії концептуальної метафори та опис конкретних метафоричних моделей (далі – м-модель), у нашому випадку «*FAMILIE – LEBEWESSEN*» у німецькому публіцистичному дискурсі (далі – ПД), – один з найбільш перспективних векторів дослідження концептів у сучасній когнітивній лінгвістиці (Дж. Лакофф, М. Джонсон, А. Б. Ряпосова, А. П. Чудінов, А. М. Баранов, Ю. М. Караулов, І. М. Кобозева). Сучасний німецький ПД багатий на метафори, які образно характеризують сім'ю загалом, та її членів, їхні погляди, дії, вчинки зокрема, тому й актуальність даної розвідки зумовлена вивченням метафори як одного із пріоритетних напрямків сучасних концептуальних досліджень, оскільки «метафоричні описи необхідні для комунікативної і евристичної діяльності людей в силу своїх естетичних і пізнавальних можливостей» (переклад тут і надалі наш. – О. Є.) [3, с. 221] та й «метафора подовжує руку інтелекту» [6, с. 68-81]. Метафора пов'язує дві понятійні сфери, одна з яких (вихідна концептуальна) добре структурована і відома учасникам комунікації («сфера-джерело» (А. Б. Ряпосова, А. П. Чудінов), «область-джерело» (Дж. Лакофф, М. Джонсон, І. М. Кобозева)), а друга – нова концептуальна (сфера-ціль» (А. Б. Ряпосова, А. П. Чудінов, І. М. Кобозева), «область-ціль» (Дж. Лакофф, М. Джонсон)) потребує категоризації і концептуалізації.

Метою дослідження є виявлення, систематизація і опис способів вербалізації антропоморфної концептуальної метафори через аналіз її об'єктивації у німецькому ПД. Об'єкт даної розвідки – антропоморфна концептуальна метафора, а саме репрезентація у сучасному німецькому ПД сфери-целі «*FAMILIE*» метафоричними одиницями із сфери-джерела «*LEBEWESSEN*», предметом є специфіка вживання антропоморфних концептуальних метафор. При роботі використовувалися методи суцільної і спеціальної вибірок, метод метафоричного моделювання. Матеріалом дослідження послужили дані картотеки антропоморфних метафор, виокремлені із сучасного німецького ПД (*Südwest Presse (SP)*, *Spiegel Online (SO)*, *Zeit Online (ZO)*, *Welt Online (WO)*, *Manager Magazin (MM)*, *Süddeutsche Zeitung (SZ)*, журнальні тексти [8-13, 15]).

Німецький ПД характеризується значною продуктивністю антропоморфного типу метафори, що пов'язано з інтроспективністю людини, антропоморфним характером людського пізнання, «персоніфікацією, уособленням» [1, с. 95]. Справедливо зазначив німецький культуролог К. Байер, що «теоретична складність пізнання світу виникає тому, що будь-яке людське пізнання антропоморфне, це значить, що воно несе на собі сліди структури наших думок і роботи нашого розуму» [цит. за 3, с. 226]. У даній розвідці звертаємо увагу на те, що м-модель «*FAMILIE – LEBEWESSEN*» варто розглянути у діаді концептуальних м-субмоделей «*FAMILIE – GESUNDER ORGANISMUS*» та «*FAMILIE – KRANKER ORGANISMUS*». Дана стаття присвячена розгляду першої м-субмоделі, оскільки сім'ю ототожнюють із здоров'ям (*Meine Gesundheit und meine Familie sind selbstverständlich von größerer Wichtigkeit (SP, 02.11.11)*). Це підтверджується і результатами опитування: 93 % німців зазначили, що для них сім'я найважливіша, 66 % референтів вказали, що для них найважливіше здоров'я (*SP, 24.04.11*).

Концептуальну метафору представляємо у розрізі фреймо-слотової структури. Кожний фрейм відображає асоційовану інформацію про різні ознаки концепту *FAMILIE* крізь призму антропоморфізмів, так як «фрейм схематизує, дозволяє чітко уявити та зрозуміти концепт» [2, с. 45], а слоти є аспектами їх конкретизації. Аналіз матеріалу показав, що денотативна область використання м-субмоделі «*FAMILIE – GESUNDER ORGANISMUS*» поширюється на різнообразні реалії. Дана модель найчастіше деталізується у концептуальній метафорі «*FAMILIE – KÖRPER*», тобто вербалізується як єдиний живий організм, який має структурну цілісність, що можна продемонструвати на слотах, у яких сім'я отримує метафоричне осмислення частин тіла (соматизмів (термін Ф. Вакка)).

Фрейм 1. *Körperteile (частини тіла)*. Людина моделює сім'ю відповідно до живого організму. Концепт *FAMILIE* у сучасному німецькомовному ПД має наступні прототипічні метафоричні функції органів людського тіла.

Слот 1. 1. *Embryo (ембріон)*. Держава намагається підтримувати сім'ю, адже вона є «зародком», її першоосновою. Пор.: *Der Staat schützt Ehe – und zwar zwischen Mann und Frau – sowie Familie in besonderer Weise, weil die Familie Keimzelle unserer Gesellschaft ist (SP, 01.08.11)*, *Die Familie bleibt die Keimzelle unseres Staates [...]* (10, с. 24)).

Слот 1. 2. Haupt (голова). Основна прототипічна функція голови – управління організмом. Традиційно керує сім'єю батько (*Zwischen Mann und Frau mögen sich die Schwerpunkte meistens so verteilen, dass er das Haupt und sie das Herz der Familie genannt werden kann* (12)). Існують сім'ї, у яких головує мати (*matriarchalische Familie*) та сім'ї, у яких послаблена роль батька [14] (*halbpatriarchalische Familie*). На сучасному етапі розвитку суспільства переважає такий тим сім'ї як егалітарна чи біархатна, у якій домінує справедливий розподіл влади та обов'язків.

Слот 1. 3. Gesicht (обличчя). Обличчя – це та частина тіла, де більш чітко відображаються часові зміни. І сім'я живе та змінюється з часом: *Familie wird empfunden, gelebt und ändert mit der Zeit ihr Gesicht* (11).

Слот 1. 4. Augen (очі). Сім'я здатна перцептивно сприймати навколишній світ і дана функція реалізується через органи зору, напр.: *Seine Familie sieht den wahren Hintergrund aber in seiner Kritik am kommunistischen Regime* (SP, 14.07.11), [...] *vor den kritischen Augen der Familie mit vegetarischen Gerichten* (SP, 16.06.11).

Слот 1. 5. Rücken, Rückgrat (спина, хребет). Спина та хребет фізіологічно об'єднують і зберігають цілісність організму, метафорично вербалізуються як «підтримка, опора». Напр.: *Seine Familie habe ihm hierbei stets den Rücken gestärkt*, [...] (SP, 10.10.11), *Die Familie Wobser selbst*, [...], *sei für ihn das wichtige Rückgrat, um unternehmerisch erfolgreich zu sein* (SP, 24.09.11).

Слот 1. 6. Herz (серце). У той час, як батько керує сім'єю (слот 1. 2), мати «циркулює» до кожного її члена тепло та турботу, жоден не залишається без її ласки та уваги. При відсутності чи зупинці серця організм не функціонує, так і при відсутності чи втраті жінки сім'я гине (*Zwischen Mann und Frau mögen sich die Schwerpunkte meistens so verteilen, dass er das Haupt und sie das Herz der Familie genannt werden kann* (12) та й «серце належить сім'ї»: *Mein Herz ist bei seiner Familie*, [...] (SP, 06.10.11).

Слот 1. 7. Hände (руки). Образ «золоті руки» позначає професійність сім'ї у тій чи іншій сфері ([...] *Südstadt ist nicht nur bei Oldtimer-Freunden beliebt, die sich hier aus regelrechten Autowracks mit den fast schon goldenen Händen der Familie Wischniewski neue Schmuckstücke zaubern lassen wollen* (SP, 15.07.11), [...] *auf ihren Feldern gewachsen, von den Händen ihrer Familie geerntet* (ZO, 17.06.12). Сім'я пропонує допомогу та підтримку, що є безпосередньо фізіологічною функцією руки: *Es geht also nicht darum, dass Familien «die Hand aufhalten» und eine allgemeine Verbesserung der ökonomischen Situation verlangen* (8, s. 14).

Слот 1. 8. Daumen (великий палець). Сім'я завжди бажає лише успіху її членам, навіть з друзями не відчувається такої впевненості: *Ich weiß, dass die Familie mir die Daumen drückt* [...] (SP, 14.10.11).

Слот 1. 9. Beine (ноги). Функція ніг як частини тіла – утримувати організм у просторі та постійний рух. Стати на ноги – означає розвиватися, а це відбувається не без допомоги сім'ї: [...], *doch sie schaffte es mit ihrer Familie, das Familienunternehmen wieder auf sichere Beine zu stellen* (SP, 08.09.11). Відбиток ноги символізує пам'ять та сімейне минуле: «*Er [...] war da seiner Familie auf der Spur*», *sagte Jungclaus* (SP, 14.06.11), *Auf den Spuren seiner Familie reiste Karl-Wilhelm Meier 1969 in die damalige DDR nach Magdeburg* (SO, 18.11.09).

Слот 1. 10. Blut (кров). Сім'я не просто прирівнюється, вона ототожнюється з «м'ясом і кров'ю», так як функції сім'ї ідентичні основним функціям крові – взаємозв'язок всіх частин організму, забезпечення ритмічного його функціонування, а головне, збереження спадкових ознак, напр.: «*Es ist doch mein Fleisch und Blut!*» (9, S. 27).

Фрейм 2. Physiologie (фізіологія).

Слот 2. 1. Ernährung (харчування). Серед антропоморфних ознак можна назвати наявність такого фізіологічного процесу як харчування. Як і раніше, більшість чоловіків виконують роль годувальників своїх сімей (*Nach wie vor sehen sich die meisten Männer hauptsächlich als Ernährer ihrer Familie* (SO, 19.06.12)). Прогонувати сім'ю – це забезпечити її всім необхідним для «здорового» функціонування. Проте часи змінюються, із виникненням великої кількості альтернативних форм сім'ї прослідковується у сучасному суспільстві той факт, що саме жінка перебирає на себе функцію, яка тривалий час була властива чоловічій статі. Часто існування сім'ї забезпечують і обоє батьків: *Doppelverdiener-Familie*.

Фрейм 3. Lebenszyklus (життєвий цикл). Подібно до живого організму сім'я має свій цикл розвитку, починаючи від народження так до смерті. При детальному розгляді даного фрейму виділяємо наступні слоти.

Слот 3. 1. Geburt (народження). Сім'ю засновують (*gründen*) і день народження традиційної сім'ї номінують весіллям (*Hochzeit*), яке, як і народження живого організму, святкують. Проте кожного року воно має свою назву, ототожнюється з різними предметами, які асоціюються з міцністю та стабільністю сім'ї, яку вона набуває з часом, а саме: 1. *Hochzeitstag (ein Jahr nach der Hochzeit) Papierhochzeit*, 2. – *Baumwollhochzeit*, 3. – *Lederhochzeit*, 4. – *Seidenhochzeit*, 5. – *Hölzerne Hochzeit*, 6. – *Zuckerhochzeit*, 7. – *Kupferhochzeit*, 8. – *Blechhochzeit*, 9. – *Keramikhochzeit*, 10. – *Rosenhochzeit* [...] [7]. Зустрічаємо і номінації *zweite Familie*, *Ersatzfamilie*, які вербалізують друге народження сім'ї, яке є достатньо частотним у сучасних реаліях, оскільки «кількість розлучень в Німеччині перевищує середньоєвропейський показник – у ФРН на 1000 жителів припадає 2,3 розлучення» [5].

Слот 3. 2. Wachsen (ріст). Соціальний інститут СІМ'Я живе (*leben, wohnen*) та відповідно росте (*wachsen, nachwachsen, vergrößern, größer werden*). Пор.: *In der Zwischenzeit ist die Familie um zehn Enkel, 16 Urenkel und einen Ur-Ur-Enkel größer geworden* (SP, 19.12.11), [...], *Roswitha Pudritz kümmerte sich um die wachsende Familie und arbeitete als Wirtschaftlerin in verschiedenen Haushalten* (SP, 25.08.11).

Слот 3. 3. Alterung (старіння). Із часом сім'я старіє, молоде покоління (*Jung*) приходить на зміну старому (*Alt*). Сім'я «дорослішає»: *Auch Pflegefamilien werden älter. Es braucht schon deshalb immer Familien, die nachwachsen* (SP, 09.06.11). Проте даний процес на сучасному етапі суспільства прискорив свою ходу у зв'язку із тим, що більшість сімей відмовляються від дітей, які і є омолоджуючим фактором сім'ї, напр.: *Bleibt es nämlich beim Status quo, wird es in absehbarer Zeit heißen: «Ohne Kinder sehen wir ganz schön alt aus»* (15, с. 87). На жаль, німці через небажання створювати сім'ї та мати дітей підштовхують свою країну до того, що вона стане «будинком для пристарілих Євросоюзу» [5].

Слот 3. 4. Tod (смерть). Як і будь-який живий організм сім'я має своє завершення, даний слот представлений конструкціями *sterben, ums Leben kommen: Eine dreiköpfige Familie aus Sri Lanka starb* [...] (WO, 20.11.2011).

Фрейм 4. Charakter (характер). До антропоморфних ознак концепту СІМ'Я відносимо і те, що вона як організм може проявляти свій характер, здатна захищати (*Meine Familie stand immer hinter mir* (SP, 24.10.11)), просити про допомогу (*Die Familie und die Firma August Schmid aus Donzdorf rufen potenzielle Spender zur Hilfe auf* (SP, 18.10.11)), бути носієм успіху (*Familien sind die Leistungsträger unserer Gesellschaft* (13, с. 8)), відчувати, проявляти почуття (*daheim, gibt irgendwie allen das Gefühl einer großen Familie* [...] (SP, 24.10.11)) та манери ([...] *das Gebaren der Familie* [...]) (MM, 01.08.09)).

Таким чином, аналіз матеріалу показав, що антропоморфна модель є однією з найбільш широко представлених і детально структурованих моделей у німецькому ПД, яка володіє високим прагматичним потенціалом. Метафоричний простір представляє концепт *FAMILIE* у вигляді людського тіла, з його анатомією, фізіологією, життєвим циклом, характером з огляду на те, що цикли розвитку сім'ї ідентичні циклам розвитку живого організму – від народження до смерті. Подібно до живого організму сім'я володіє і емоційною сферою, характером та когнітивними здібностями. Подальше дослідження вбачаємо у аналізі м-субмоделі «*FAMILIE – KRANKER ORGANISMUS*».

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл / Н. Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1976. – 383 с.
2. Карпенко У. А. Концептное содержание фрейма «вооруженное противостояние» в русской культурно-языковой традиции: дис... канд. филол. наук: 10.02.02 / У. А. Карпенко. – К., 2006. – 233 с.
3. Красавский Н. А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах: монография / Н. А. Красавский. – М. : Гнозис, 2008. – 374 с.
4. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон; пер. с англ.; под ред. и с предисл. А. Н. Баранова. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 256 с.
5. Німеччина перетворюється в будинок престарілих Євросоюзу // Finance.ua. – 02.01.2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2012/01/02/264632>.
6. Ортера-и-Гассет Х. Две великие метафоры / Х. Ортера-и-Гассет // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 68-81.
7. Der Hochzeitstag – ein Datum der nie vergessen werden sollte! [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : <http://www.hochzeitsschuh.de/Hochzeitstage.html>.
8. DFV-Familie 2 / 2010 [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : http://www.deutscher-familienverband.de/fileadmin/DFV/Bund/Zeitung/2010/Heft_2-10.pdf.
9. DFV-Familie 5/2010 [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : http://www.deutscher-familienverband.de/fileadmin/DFV/Bund/Zeitung/2010/Heft_5-10.pdf.
10. DFV-Familie 6/2010 [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : http://www.deutscher-familienverband.de/fileadmin/DFV/Bund/Zeitung/2010/Heft_6_2010.pdf.
11. Grundlagenbroschüre Politik für die Vielfalt der Familie. Familienpolitische Grundlagen des ZFF / Verantwortlich: Magda Göller, Inhalt/Redaktion: Dr. Benjamin Benz. – Zukunftsforum Familie e. V.: Bonn, 2005. – С. 21. – [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : http://www.zukunftsforum-familie.de/_data/Broschueren_ZFF_Grundlagen.pdf.
12. Hörmann Karl. Lexikon der christlichen Moral / Karl Hörmann. – 1969. [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : <http://stjosef.at/morallexikon/familie.htm>.
13. Sonder-Info 19.03.2012 [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CEIQFjAA&url=http%3A%2F%2Fzukunftsforum-familie.de%2F_data%2FSonder-Info_Familienbericht.pdf&ei=AApUNOMBs_EtAa8o4H4BQ&usq=AFQjCNEU3A86DSexd08g-4d-gSlz9yyIg&sig2=fexhLlaYQvzoOjHf4iH_xg.
14. Wirtschaftslexikon24 [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : <http://www.wirtschaftslexikon24.net/e/familie-halbpatriarchalische/familie-halbpatriarchalische.htm>.
15. ZFF-INFO № 07 / 2012 08. 05. 2012 [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs : http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CEcQFjAA&url=http%3A%2F%2Fzukunftsforum-familie.de%2F_data%2F1-ZFF-Info_07.pdf&ei=lgApUOHNDIXGswbi3YDgDA&usq=AFQjCNHW_XAEInfx G0g4u00sfYHhHLe9Q&sig2=OC5HycAAJWt0rG6HHX2nsQ.